

Відповідно до тлумачення ЕСПЛ положень п. 1 ст. 6 Конвенції у цивільних справах перебіг провадження для цілей ст. 6 Конвенції розпочинається з моменту подання позову і закінчується винесенням остаточного рішення у справі (Лист Верховного Суду України від 25.01.2006 р. «Щодо перевищення розумних строків розгляду справи»).

Розумність строків судового розгляду має бути оцінена у кожному конкретному випадку, виходячи з обставин справи та з урахуванням таких критеріїв, як: 1) складність справи; 2) поведінка заявника; 3) поведінка державних органів; 4) важливість для заявника питання, що розглядається судом (Фрідлендер проти Франції, §43).

Вчинення дій, що спрямовані на безпідставне затягування чи перешкоджання розгляду справи, чи виконання судового рішення визнається зловживанням процесуальними правами (п. 1 ч. 2 ст. 44 ЦПК) із застосуванням відповідних санкцій.

Завдання цивільного судочинства тісно пов'язані із принципами цивільного судочинства та пронизують всі його норми, а в деяких виступають критерієм тієї чи іншої поведінки чи їх оцінки. Так, умовою об'єднання і роз'єднання позовів також виступає сприяння виконанню завдання цивільного судочинства (ст. 188 ЦПК). Завданню цивільного судочинства має відповідати судові рішення (ст. 263 ЦПК) тощо.

Гусаров Костянтин Володимирович,

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного процесу

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ОНОВЛЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В ЧАСТИНІ ВИЗНАННЯ НЕОБҐРУНТОВАНИМИ АКТИВІВ ТА ЇХ СТЯГНЕННЯ В ДОХІД ДЕРЖАВИ

Оновлення цивільного процесуального законодавства в умовах інтеграційних процесів в Україні тягне нормативне закріплення, зокрема,

процедури визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави. Прийняття Верховною Радою Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів» 31 жовтня 2019 р. спричинило внесення змін та доповнень до низки нормативних актів держави, зокрема, до ЦК та ЦПК України стосовно визначення процедур, пов'язаних із позбавленням права власності на майно. Ознайомлення із карткою законопроекту, розміщеному на офіційному порталі Верховної Ради України, свідчить про доволі ретельну та наполегливу роботу структурних підрозділів органу законодавчої влади, спрямованої на вдосконалення тексту законопроекту [1]. Низку з них не враховано законодавчим органом держави.

Проте разом із вказаними зауваженнями до Верховної Ради України надсилались науково-консультативні висновки щодо доцільності прийняття до уваги тих чи інших положень минулого законопроекту, що пропонувались до прийняття в якості змін та доповнень до національних нормативних актів. Слід відмітити, що питання захисту права власності на майно завжди були предметом уваги не тільки законодавця, але і представників цивілістичної наукової школи, зокрема у роботах Ю.С.Червоного [2; 3], ім'я якого присвячено всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції, до матеріалів якої подаються дані тези доповіді для оприлюднення. В даній роботі автор звертатиме увагу на ті зауваження, які були ним висловлені у науково-консультативному висновку від 24 червня 2019 р. щодо проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів». Ці тези виступу підготовлені з урахуванням змісту прийнятого Верховною Радою та підписаного Президентом України Закону № 263-IX від 31 жовтня 2019 р.

Прийняття Верховною Радою України вказаного у першому абзаці цієї роботи Закону передбачає можливість нормативної регламентації конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або

місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів. У змісті вказаного документу пропонується внесення доповнень до ЦПК України щодо процедури визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави.

Діючі норми ЦПК України передбачають розгляд справ вказаної категорії в порядку позовного провадження цивільного судочинства. Проте аналіз положень Закону України № 263-IX від 31 жовтня 2019 р. дозволяє висловити наступні зауваження та пропозиції.

1. В якості зауваження вважаю за можливе звернути увагу на необхідність уніфікації певних термінів. Так, у назві нормативного акту вказується про конфіскацію незаконних активів, тоді як у положеннях щодо доповнення ЦПК України відповідними нормами зазначається про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави. З урахуванням положень ч.5 ст.41 Конституції України, активи, що розглядаються, можуть відчужуватись не у формі «стягнення в дохід держави», а «конфіскації в дохід держави».

2. Вважаю, що положення законопроекту про віднесення розгляду даної категорії справ до юрисдикції Вищого антикорупційного суду за правилами цивільного процесуального законодавства протирічить правовій природі вказаного судового органу, хоча Законом України № 263-IX від 31 жовтня 2019 р. і вносяться зміни до ст. 3 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» відносно доповнення нормативно-визначених завдань цього органу судової влади. В той же час неможна погодитись із окремими положеннями Закону № 263-IX, котрі нівелюють, на думку автора, можливість касаційного оскарження судових рішень по справам відносно визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, обмежуючи інстанційний перегляд актів правосуддя по цим категоріям справ лише в порядку апеляційного провадження (ч.3 ст. 24 ЦПК України) Апеляційною палатою Вищого антикорупційного суду.

3. Крім вказаного, закріплення у нормах ЦПК України можливості розширення предметної юрисдикції Вищого антикорупційного суду протирічить, як на мене, статті 19 ЦПК України. Такий висновок поширюється розширенням дії вказаного нормативного акту лише на суди цивільної юрисдикції.

4. Норми цивільного процесуального законодавства (статті 290-292 ЦПК України) до викладення в новій редакції Законом України № 263-IX від 31 жовтня 2019 р. визначали можливість пред'явлення позову про визнання необґрунтованими активів та їх витребування за умови наявності такого, що набрав законної сили, обвинувального вироку суду щодо особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Цей підхід уявляється вірним та таким, що відповідав принципу невинуватості. З іншого боку вважаю, що така редакція норм Закону нашої держави № 263-IX від 31 жовтня 2019 р. в частині можливості пред'явлення позову про визнання активів неогрунтованими та їх витребування за відсутності обвинувального вироку із вказаним вище змістом не відповідає встановленому ст. 62 Конституції України принципу презумпції невинуватості. За правилами вказаної конституційної норми, особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину. Відповідно до ч.3 ст. 41 Конституції України, примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану. На відміну від існуючого раніше порядку пред'явлення вказаного позову, у тексті закону, що аналізується, не зазначається необхідність дотримання вищевказаного конституційного принципу.

Не уявляється логічним визнання доцільності прийняття в новій редакції ст. 290 ЦПК України в частині регламентації права пред'явлення позову за відсутності обвинувального вироку суду із вищевказаними особливостями і враховуючи норми Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, протоколів до неї та практики Європейського суду з прав людини. Так, ст. 6 зазначеної Конвенції закріплює необхідність встановлення справедливим судом обґрунтованості будь-якого кримінального обвинувачення, що не

враховано змістом Закону України № 263-IX від 31 жовтня 2019 р. Статтею 1 Протоколу №1 до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод передбачено право кожної особи на мирне володіння своїм майном. Ніхто не може бути, за зазначеною нормою, позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права. Оскільки принцип презумпції невинуватості слід розглядати в якості одного з принципів міжнародного (поряд із національним правом) права, то ухвалення будь-якого рішення про позбавлення права власності особи на підставі припущення, тобто без встановлення факту злочинності набуття права власності вироком суду, що набрав законної сили, є неприпустимим.

У справі «Ятрідіс проти Греції» Європейський суд з прав людини висловив думку, що у правовідносинах, котрі склалися у даній справі, втручання у права заявника є очевидним порушенням національного законодавства, а отже, суперечить праву заявника на мирне володіння своїм майном. Усе це дає підстави вважати і наявність порушення статті 1 Протоколу № 1 у ситуації, що описується у даній роботі.

5. Разом з тим, положення Закону України № 263-IX від 31 жовтня 2019 р. протирічать встановленим ч.6 ст.82 ЦПК України обов'язковим вимогам про те, що лише вирок у кримінальному провадженні, що набрав законної сили, є обов'язковим для суду, що розглядає справу про цивільно-правові наслідки дій особи, стосовно якої ухвалено вирок, з питань, чи мали місце ці дії та чи вчинені вони цією особою.

Характеристику оновлення цивільного процесуального законодавства в частині визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави можна було б продовжити. Проте обмежений обсяг тез не дозволяє, нажаль, продовжити аналіз Закону України № 263-IX від 31 жовтня 2019 р. відносно внесених змін до доповнень до ЦПК України. Поза увагою автора залишилися питання забезпечення доказів по вказаній категорії справ, встановлення необґрунтованості активів тощо. При цьому автором не принижується актуальність нормативної регламентації положень зазначеного закону, проте

звертається увага на необхідність вдосконалення правової регламентації окремих положень розгляду справ про визнання необґрунтованими активів та їх витребування в порядку цивільного судочинства.

Список використаної літератури:

1. Картка законопроекту //Ел. ресурс: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66264.
2. Червоний Ю.С. Методологические проблемы регулирования отношений собственности по законодательству Украины // Проблемы методології сучасного правознавства: Матеріали міжнар. наук.-теорет. конфер. (9-10 жовтня 1996 р., м.Київ)). - К. : Укр. Правнича Фундація / Укр. Правнича Фундація, 1996. - С. 119-120.
3. Червоний Ю.С. До питання про право власності громадян України на житлові будинки і окремі квартири // Вісник Академії правових наук України. 1997р. №1(8). - Х. : Право, 1997. - С. 87-96.

Андронов Ігор Володимирович,

доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільного процесу

Національного університету «Одеська юридична академія»

**РОЗПОДІЛ ТЯГАРЯ ДОКАЗУВАННЯ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ПРО
ВИЗНАННЯ НЕОБҐРУНТОВАНИМИ АКТИВІВ ТА ЇХ СТЯГНЕННЯ В
ДОХІД ДЕРЖАВИ**

Позов про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави (так звана «цивільна конфіскація») є позовом, який пред'являється в інтересах держави прокурором Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, а у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави щодо активів працівника Національного антикорупційного бюро України, прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури чи активів, набутих іншими особами в передбачених законом випадках, звернення до суду та представництво держави в суді здійснюються прокурорами Генеральної прокуратури України за дорученням Генерального прокурора (ч. 1 ст. 290 ЦПК) [1].

Об'єктом судового захисту в таких справах є охоронюваний законом інтерес держави до недопущення набуття особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, необґрунтованих активів у великому розмірі та покарання їх за таке набуття.